

Õiguskantsler

Direktor Marek Aas
Viru Vangla
viruv.info@just.ee

Teie 15.10.2018 nr 2-6/38352-2

Meie 07.08.2019 nr 7-7/181264/1903882

Viru Vangla kontrollkäigu kokkuvõte

Austatud härra direktor

Õiguskantsleri nõunikud külastasid 12.–14.09.2018 ette teatamata Viru Vanglat. Kontrollkäigu eesmärk oli saada ülevaade vangla kinnipidamistingimustest ning jälgida, kuidas on tagatud kinnipeetavate ja vahistatute õigused. Kinnipidamisasutuste elukorraldus ja tingimused peavad muu hulgas aitama tagada, et karistuse kandnud inimene asuks elama õiguskuulekat elu. Seega on vanglal suur roll retsidiivsuse ja ühtlasi [vangistuse kulude](#) vähendamisel.

Õiguskantsleri nõunikud vestlesid kontrollkäigu vältel usalduslikult (väiksemates ja suuremates gruppides) kinnipeetavate ja vahistatutega, suhtlesid vanglaametnikega ning tegid vangla territooriumil ja ruumides ringkäigu. Valikuliselt tutvuti ka dokumentidega. Kontrollkäigul oli kaasas meedik. Viimati kontrollis õiguskantsler Viru Vanglat [2014. aastal](#) ja enne seda [2011. aastal](#).

Positiivne on, et võrreldes eelmise kontrollkäiguga on kinnipeetavatel ja vahistatutel paremad võimalused helistamiseks. Tõsiselt on tegeldud alaealiste ja noorte kinnipidamise eest vastutava III üksusega. Korrariikumised on III üksuses vähenenud ning üksuse õhkkond on võrreldes 2016. aastaga märgatavalt paranenud. Jätkata tuleb head tava kaasata III üksuse kinnipeetavaid ja vahistatuid neid puudutavate otsuste tegemisse.

Paraku peab õiguskantsler mitmeid varem antud soovitusi kordama. Kõigis jalutushoovides ei olnud kutsunginuppe ning õiguskantsleri nõunikud märkasid kambreid, mille aknaklaas oli ohtlikult mõranenud. Samuti rakendas vangla järjest pikki kartserikaristusi ja karistas kartseriga ka alaealisi. Vanglal tuleb leida (eriti naissoost) vahistatutele mõtestatud ajaveetmise võimalusi. Samuti tuleb lubada suhelda lühiajalistel kokkusaamistel pere ja lähedastega üldjuhul ilma kokku saajaid klaasseinaga eraldamata.

Vangla peamine probleem on kinnipeetavate ja vahistatutega vahetult tegelevate ametnike puudus. See mõjutab nii ametnike töömeeleolu kui ka vangla suutlikkust kinnipeetavate ja vahistatutega tegelda, samuti on keeruline nõnda tagada vangla julgeolekut. Viru Vangla peab koostöös Justiitsministeeriumiga jätkama pingutusi, et täita valvurite, vanemvalvurite ja inspektor-kontaktisikute vabad ametikohad. Analüüsida tuleks ka väljaõppesüsteemi ja koolitusvõimalusi ning hinnata, kas pakutav töötasu on piisavalt atraktiivne.

Tuleb kaaluda, kas saaks pakkuda III üksuse töötajatele võimalust omandada kogemusi ka mõne teise riigi vanglaametnike praktikast alaealiste ja noortega tegelemisel või osaleda koolitustel, mida korraldavad teiste riikide vanglates noorte ja alaealistega tegelevad eksperdid. R-hoone eluosakondade üldkasutatavaid ruume tuleks korrastada ja hankida juurde sisustust. Ruumide korrastamise võiks kaasata ka osakonna kinnipeetavaid ja vahistatuid.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Kinnipeetavaid ja vahistatuid tuleb nende õigustest ja kohustustest informeerida võimalikult kiiresti pärast vanglasse jõudmist.

Õiguskantsleri varasemad soovitused

Õiguskantsleri nõunikud leidsid, et mitut õiguskantsleri varasemat soovitust ei ole järgitud. Näiteks puudus mõnes jalutushoovis kutsunginupp; oli kambreid (nt R3 osakonna kamber R301), mille aknaklaas oli mõranenud, nii et oli võimalik vähese vaevaga klaasikilde eraldada; mitme kinnipeetava kartserikaristus venis lubamatult pikaks; paljud pidid oma pere ja lastega lühiajalisel kokkusaamisel suhtlema vaid läbi klaasseina.

Õiguskantsler soovitab [jalutushoovidesse paigaldada kutsunginupud](#) ja vahetada võimalikult kiiresti välja kambrite [mõranenud aknaklaasid](#), sest need võivad muu hulgas kujutada julgeolekuohtu. Õiguskantsler leiab [endiselt](#), et täiskasvanute ühe kartserikaristuse pikkus ei tohiks olla pikem kui 14 ööpäeva ja alaealistel pikem kui kolm ööpäeva. Veelgi parem oleks, kui alaealistele kartserikaristust ei määrataks. Kartserikaristuste kandmise vahele tuleb jätta mõistlik ajavahemik, kui karistuse aega koguneb üle 14 päeva. Õiguskantsler on ikka [rõhutanud](#), et lühiajalised kokkusaamised pereliikmetega ja eelkõige alaealiste lastega peaksid toimuma peamiselt ilma eraldamiseta.

Õiguskantsleri arvamus neis küsimustes ei ole muutunud. Põhjalikuma argumentatsiooni leiab kirjas viidatud õiguskantsleri seisukohtadest, seega ei ole vajadust siin põhjendeid üle korrata. Õiguskantsler palub Viru Vanglal neid soovitusi järgida.

Õiguskantsler on [juhtinud](#) Viru Vangla tähelepanu vajadusele pakkuda vahistatutele ja eriti just pikalt vahi all olnud inimestele väljaspool kambrit mõtestatud ajaveetmise võimalusi. Õiguskantsler tunnustab vangla tehtud pingutusi vahistatutele mõtestatud tegevuse leidmisel. Samas kordab õiguskantsler oma soovitust ja rõhutab eriliselt vajadust pöörata tähelepanu pikka aega vahi all olnud naistele. Kontrollkäigul vestlesid õiguskantsleri nõunikud vahistatud naistega, kes olid Viru Vanglas olnud võrdlemisi kaua ja kellele on keeruline leida sihipärasest tegevust. Viru Vangla kinnipeetavad ja vahistatud on enamasti mehed, naised on mõni üksik. [Seadus kohustab](#) nais- ja meeskinnipeetavaid ning vahistatuid hoidma eraldi. Sestap on just pikalt vahi all olevate naiste olukord Viru Vanglas äärmiselt keeruline ja see ei muutu ka siis, kui Riigikogu peaks vahistatutele kehtestatud suhtluspiiranguid leevendama.

Ametnike nappus

Viru Vanglas ei jätku kinnipeetavate ja vahistatutega vahetult kokku puutuvaid ametnikke. Mitmes üksuses oli täitmata hulk nõ eesliini ametikohti ja neid katsid olemasolevad ametnikud, kes aga ei jõua kinni peetavate isikute arvates kogu peale pandud tööhulka ära teha. Kinnipeetavad ja vahistatud kurtsid, et ametnike vähesuse tõttu asjaajamine (sh pöördumistele vastuse saamine) venib, samuti on keeruline saada aega inspektor-kontaktisikuga kohtumiseks.

Vanglaametnikega vesteldes ilmnes, et ametnike puudus annab eriti tunda talvel, kui töötajad on tihti haiged. Sel ajal võib olla puudu pea pool ametnike arvust, mis ühel või teisel ajahetkel peaks vastavas osakonnas tööl olema. Valvurite puudus teeb keeruliseks kinnipeetavate saatmise ja järelevalve. Ametnike sõnul on ühes osakonnas tekkinud ka olukordi, kus tööl on vaid

naisametnikud, nii on keeruline korraldada meeskinnipeetavate läbiotsimist. Ametnikud märkisid, et kinnipeetavad ja vahistatud tajuvad üsna hästi, millal vanglaametnikke on vähem ja neil päevadel on näiteks korrarikkumisi rohkem. Seega mõjutab vahetult kinnipeetavate ja vahistatutega kokku puutuvate vanglaametnike (valvurid, vanemvalvurid, inspektor-kontaktisikud) puudus otseselt tööõhkkonda, teeb kinnipeetavatele ja vahistatutele raskeks neile seadusega ette nähtud õiguste kasutamise ja võib ohustada vangla julgeolekut.

Vangla saadetud andmete kohaselt oli 01.10.2018 täitmata ca 9% inspektor-kontaktisikute, ca 21% valvurite ametikohtadest ja ca 7% vanemvalvurite ametikohtadest. Mõnes üksuses oli inspektor-kontaktisikuid rohkem, ent valvureid nappis kõigis üksustes. Mõnes üksuses oli täitmata peaaegu neljandik valvuri ametikohtadest. Olemasolevad ametnikud peavad sestap tegema ületunnitööd. Vangla andmete kohaselt töötas näiteks üks III üksuse ametnik 2018. aasta augustis 240 tundi ja üks ametnik septembris üle 229 tunni. Üks vangla I üksuse valvur töötas 2018. aasta augustis 212 ja septembris 205 tundi. See on oluliselt rohkem kui täistööaeg avaliku teenistuse seaduse järgi, kusjuures tegemist ei ole erandjuhtumitega. See kõik mõjutab ka vanglaametnike tööga rahulolu.

Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on [rõhutanud](#), et töötajate puudus võib vaid suurendada vanglas kinnipeetavate vahelist vägivalda ja hirmutamist. Nõ eesliini töötajate vähesus halvendab kinnipeetavatele ja vahistatutele pakutavate tegevuste kvaliteeti ning seab ohtu nende vabastamise ettevalmistamise ja rehabilitatsiooni. CPT on näiteks [pidanud](#) probleemseks juba olukorda, kui täitmata on 12% ametikohtadest, mille tõttu peavad ametnikud tegema ületunnitööd.

CPT [peab oluliseks dünaamilist julgeolekut](#), defineerides seda kui ametnike positiivset suhet kinnipeetavate ja vahistatutega. See põhineb kindlustundel ja õiglusel, kombineerituna vanglas kinni peetavate isikute olukorra ja üksikute vangide põhjustatud riskide mõistmisega ning neile mõtestatud tegevuste pakkumisega. CPT [hinnangul](#) suurendab kinnipidamisasutuste töötajate puudus ametnike ja kinnipeetavate vahelisi pingeid ning välistab dünaamilise julgeoleku.

Dünaamiline julgeolek eeldab muu hulgas, et vanglaametnikud tunnevad asutuse kinnipeetavaid ja suhtlevad nendega. Nad teavad, mis vanglas toimub ning pakuvad kinnipeetavatele konstruktiivset ja eesmärgipärast tegevust, mis soodustab nende tulevast ühiskonda sulandumist.¹ Seda kõike on keeruline saavutada, kui nt inspektor-kontaktisikul ei ole aega oma hoolealustega suhelda, kui valvurid peavad tegema palju ületunnitööd ja asendama mitut ametnikku.

Õiguskantsler tunnustab Viru Vangla valvurite ja inspektor-kontaktisikute ametikohtade täitmiseks tehtud pingutusi. Kontrollkäigul rääkisid ametnikud, et tööd vabade ametikohtade täitmiseks on tehtud (nt on uusi inimesi värvatud ja tutvustatud vanglaametniku tööd rahvaüritustel jne), kuid näib, et sellest ei piisa. Sestap palub õiguskantsler nii Viru Vanglal kui ka Justiitsministeeriumil pöörata just kinnipeetavate ja vahistatutega vahetult kokku puutuvate vanglaametnike (valvurid, vanemvalvurid, inspektor-kontaktisikud) ametikohtade täitmisele senisest suuremat tähelepanu. Seejuures võiks põhjalikult analüüsida ka väljaõppesüsteemi, koolitusvõimalusi ja hinnata pakutava töötasu atraktiivsust tööturul. Vajaduse korral tuleks leida võimalusi töötasu suurendada.

Alaealised ja noored kinnipeetavad ja vahistatud

Viru Vanglas hoitakse suuremat osa alaealisi kinnipeetavaid ja vahistatud ning kuni 21-aastasi noori. Alaealisi ja noori hoitakse R-hoone kuues osakonnas ja nendega tegeleb Viru Vangla III

¹ Vt [Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence](#). New York 2015, p 29.

üksus. Õiguskantsler on olukorda III üksuses jälginud pikka aega, suurema tähelepanuga just viimastel aastatel. Ajendi selleks on andnud mitmest allikast (sh kinnipeetavate ja vahistatute pöördumised) õiguskantslerini jõudnud info üksuses toimuva kohta. Lisateavet on õiguskantsler kogunud nii inimeste avaldustest kui ka õiguskantsleri nõunike kontrollkäikudel (nt 25.10.2016 käik III üksusesse ja lõpuks 12.–14.09.2018 kontrollkäik). Samuti on õiguskantsler küsinud vanglalt mitmesugust informatsiooni kirjalikult.

2016. aastal oli olukord Viru Vangla III üksuses tõepoolest keeruline. Kinnipeetavad ja vahistatud korraldasid ridamisi süütamisi, uputusi ja muid raskemaid korrariikumisi. Tugevamad ja mõjukamad kinnipeetavad ja vahistatud kiusasid nõrgemaid. Vangla lahendas 2016. aasta olukorra mh nii, et piiras oluliselt väljaspool kambrit veedetavat aega, seda aega vähendati vangistuseseaduse § 8 lõike 2 alusel tunni-paarini päevas. Samuti jättis vangla kambreid elektrita ning veeta need kambriid, mille asukad uputusi korraldasid. Kontrollkäigu ajaks olid põlengud, uputamised ja suuremad protestiväljendused lakanud. Paljude kinnipeetavate osakonnas vabalt liikumiseks lubatud aega (VangS § 8 lg 2 alusel) enam ei piiratud ja noored said kambriid väljas olla vähemalt neli tundi päevas, nagu näeb ette justiitsministri 30.11.2000 määruse nr 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ (VSKE) § 8 lõige 1. Vajadust vee- või elektrivarustust piirata ei olnud ammu olnud.

Õiguskantsler on alaealiste kinnipidamist ja seda käsitlevaid norme kajastanud põhjalikult Tallinna Vangla uusi hooneid puudutavas [soovituses](#), neid ei ole põhjust siin üle korrata.

Rõhutada tuleb vaid kõige olulisemat. [ÜRO lapse õiguste konventsiooni](#) artikli 37 lõike (c) kohaselt tuleb iga vabadusest ilma jäetud last kohelda inimlikult ja lugupidamisega üksikisiku sünnipärase inimväärikuse vastu viisil, mis arvestaks sellealase inimese vajadusi. Konventsiooni artikli 40 lõikes 1 rõhutatakse, et igal lapsel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises, on õigus sellisele kohtlemisele, mis arvestab tema väärikustunnet ja väärtushinnanguid ning suurendab lapse austust inimõiguste ja teiste inimeste põhivabaduste vastu. Samuti tuleb arvestada lapse vanust ja toetada tema ühiskonda reintegreerimise taotlust ning tema omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas. [Konventsiooni kommentaari](#) punktis 89 rõhutatakse, et konventsiooni põhimõtteid ja reegleid tuleb järgida kõigil juhtudel, kui lapselt on võetud vabadus. Lastele tuleb tagada füüsiline keskkond ja elutingimused, mis on kooskõlas rehabilitatsiooni eesmärkidega; mis arvestavad sh lapse privaatsusvajadustega ning tagavad võimaluse suhelda oma eakaaslastega, teha sporti, osaleda füüsilises tegevuses ning kunsti- ja vabaajategevuses.

III üksuse kinnipeetavate, vahistatute ja ametnikega peetud vestlused lubavad järeldada, et olukord on võrreldes 2016. aasta esimese poolega tunduvalt paranenud. Õhkkond on rahulikum, kinnipeetavatel on võimalik viibida rohkem kambriid väljas. Ametnikud arvestavad, et noorte käitumine on impulsiivne ja kohati kontrollimatu ning et üksuse paljudel kinnipeetavatel ja vahistatutel on psüühikahäireid. Kiiduväärt on ametnike koostöö vangla kliinilise psühholoogiga, kes annab töötajatele nõu, kellega ja kuidas tuleks suhelda ning mida noore käitumise juures arvesse võtta. Abi näib olevat ka juhtumikorralduse põhimõtete rakendamisest õigusrikkumistega tegelemisel.

III üksuse vanglaametnikud

2016. aastal põhjendasid vanglaametnikud osakonnas kehtestatud liikumispiiranguid vajadusega tagada, et kinnipeetavad ja vahistatud ei kohtleks väljaspool kambriid liikumiseks lubatud ajal

nõrgemaid kaasvange halvasti. Kuna ametnike nappuse tõttu ei jätkunud kinnipeetavate järelevalveks piisavalt vanglaametnikke, piirati õigust väljaspool kambrit viibida.

02.05.2017 suurendati Viru Vangla III üksuse valvurite ametikohtade arvu 22-lt 30-ni. Alates 30.06.2018 on üksuses 29 valvuri ametikohta. Kontrollkäigu ajal oli 29 kohast täidetud 19, kolm kohta oli ajutiselt täitmata (ametnik viibis ajutiselt eemal). Vanemvalvuri ametikohti on olnud viimastel aastatel 5 ja inspektor-kontaktisiku ametikohti 6. Seega on kinnipeetavate ja vahistatutega vahetult kokku puutuvate ametnike arv suurenenud, kuid peaaegu neljandik valvurite ametikohtadest on seni täitmata.

Mõistetav on vanglaametnike mure, et ametnike nappuse tõttu võib kannatada järelevalve ning seetõttu suureneda kaasvangide väärkohtlemise oht. [Alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite](#) punktides 88.1–88.2 on rõhutatud, et kord tuleb tagada turvalise keskkonna loomisega, kus austatakse alaealise väärikust ja füüsilist terviklikkust. Erilist tähelepanu tuleb pöörata haavatavatele alaealistele, et vältida nende ohvri staatusse sattumist.

[Alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite](#) punktides 18–19 rõhutatakse, et alaealistega töötavad ametnikud on väga olulised avalikud teenistujad. Nende värbamine, väljaõpe ja töötingimused peavad tagama, et nad oleksid suutelised pakkuma alaealiste vajadustele vastavat erilist hoolt ja positiivset rollimudelit. Piisavad vahendid ja küllalt töötajaid peab kindlustama, et alaealistele kohaldatavad sekkumised on mõtestatud. Reeglite punkti 88.3 kohaselt peavad ametnikud arendama dünaamilist julgeolekut, mis rajaneb positiivsetel suhetel kinnipidamiskohas viibivate alaealistega.

[ÜRO reeglite kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitset käsitlevad](#) punktid 81–85 rõhutavad kvalifitseeritud personali ja korraliku väljaõppe tähtsust alaealiste kinnipidamiskohas. Seega on väga oluline, et alaealiste ja noortega iga päev vahetult kokku puutuvate ametnikena töötaksid asjatundlikud inimesed ja ametikohad oleks täidetud. Nii saaksid III üksuse noored rohkem viibida vabal ajal oma kambrit väljas ning vahistatud noortele ja alaealistele saaks pakkuda rohkem mõtestatud tegevust väljaspool nende kambreid.

Väärrib kiitust, et vangla tegeleb aktiivselt ametnike koolitamisega, sh III üksuse ametnike väljaõppega kitsamalt alaealiste ja noortega seotud teemadel. Lisaks peaks kaaluma, kas saab pakkuda III üksuse vanglaametnikele võimalust omandada kogemusi ka mõne teise riigi vanglaametnike praktikast alaealiste ja noortega tegelemisel või osaleda koolitustel, mida korraldavad teiste riikide vanglates noorte ja alaealistega tegelevad eksperdid.

R-hoone osakondade olmetingimused

[ÜRO reeglid kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta](#) sätestavad (punktis 32), et alaealiste kinnipidamiseks kasutatavad ruumid ja nende olmetingimused peavad olema rehabiliteerivad ja arvestama noore inimese vajadust privaatsuse, sensorsete stiimulite, eakaaslastega suhtlemise, kehalise treeningu ja vaba aja tegevuse järele. [Alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite](#) punkt 63.2 nõuab, et noor õigusrikkuja peaks olema oma kambri üksinda. Punkt 80.1 rõhutab, et kinnipidamisrežiim peab võimaldama alaealistel veeta väljaspool kambrit nii palju aega, kui on vaja piisavaks sotsiaalseks suhtluseks, eelistatult vähemalt 8 tundi päevas.

Positiivne on, et Viru Vangla on majutanud III üksuse kinnipeetavad ja vahistatud kambritesse ühekaupa.

Siiski ei saa R-hoone olmetingimustega rahule jääda. R-hoone kambrid olid üsna askeetlikud ja kõledad. Üldkasutatavates ruumides oli paar tooli, laud, diivan, lauamängud, telefon, külmkapp ja paar trenaažööri. Üldruumide mööbel oli kulunud või katkine, seintelt koorus värvi. R2 osakonna üldruum oli tühi ja sisustamata.

Üldruumide olukorda tuleks värskendada – korrastada seinad, soetada rohkem ja paremas seisukorras mööblit. Tõsiselt võiks kaaluda võimalust lubada noortel kambreid kaunistada oma maitse järgi.

Noorte kaasamine

Väärrib kiitust, et Viru Vangla III üksus kaasab noori ja alaealisi kinnipeetavaid ja vahistatuid mõningal määral neid puudutavate otsuste tegemisse. Näiteks osalesid noored 01.07.2018 rakendatud motivatsioonisüsteemi juhendi väljatöötamises. Kaasamise olulisust on rõhutatud ka [alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite](#) punktis 50.3. Üks võimalus kaasamiseks on küsida noorte arvamust üldruumide seisukorra parandamise ja sisustuse täiendamise kohta. Alaealistele ja noortele tuleks anda võimalus pakkuda ruumilahendusi, teha remonditöid ning valida ning paigutada sisustust. Selline kaasamine annab lootust, et noored hindavad tulemust rohkem ning hoiavad ruumi ja sisustust paremini ega lõhu seda kergekäeliselt.

Õiguste ja kohustustega tutvumine

Vangla dokumentidega tutvudes jäi mulje, et mitmele kinnipeetavale ja vahistatule selgitati tema õigusi ja kohustusi ning anti kirjalik teave vangistuse täideviimist reguleerivate seaduste, vangla sisekorraeskirjade ja kaebuste esitamise kohta alles siis, kui inimene oli vanglas viibinud juba mõnda aega. Näiteks kinnipeetav K. L. saabus vanglasse 23.04.2018, kuid õigusi ja kohustusi selgitati talle alles 09.05.2018. Kinnipeetav K. T. saabus vanglasse 27.02.2018, ent õigusi ja kohustusi tutvustati talle 21.03.2018.

Riigikohus on [rõhutanud](#), et kinnipeetaval ja vahistatul peab olema teave nende aktide kohta, millest tulenevad tema õigused ja kohustused. [Vangistuseseaduse § 14 lõike 2](#) kohaselt tuleb vanglal kinnipeetavale sellist infot anda. Õiguskantsler palub jälgida, et kinnipeetavatele ja vahistatutele antaks see teave võimalikult kiiresti pärast vanglasse jõudmist, ent mitte hiljem kui seadus nõuab.

Ootan Teie seisukohta soovitude suhtes hiljemalt 21.10.2019.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Koopia: Justiitsministeerium (info@just.ee), Tallinna Vangla (talv.info@just.ee),
Tartu Vangla (tartu.vangla@just.ee).

Indrek-Ivar Määrits 693 8406; Indrek-Ivar.Maarits@oiguskantsler.ee